

GEÇMİŞİN SESİ: SÖZLÜ TARİH
THE VOICE OF THE PAST: ORAL HISTORY

Ayşe Aybike BAYKAL - Betül DOĞAN

YL Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji ABD.
aybikebaykal@sabanciuniv.edu.tr

Lisans Öğrencisi, Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü.
betuldx@gmail.com

ETÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi | ETU Journal of Social Sciences Institute

III/5, Nisan | April 2018, Erzurum

ISSN: 2149-939X

Makale Türü | Article Types : Kitap Tanıtım | Book Review
Geliş Tarihi | Received Date : 29.03.2018
Kabul Tarihi | Accepted Date : 05.04.2018
Sayfa | Pages : 171-174
DOI- : <http://dx.doi.org/>

KİTAP TANITIMI

GEÇMİŞİN SESİ: SÖZLÜ TARİH

Ayşe Aybike BAYKAL - Betül DOĞAN

ETÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (ETÜSBED), C. III S.5, Nisan 2018, Sayfa: 171-174

* Thompson, Paul (1999). **Geçmişin Sesi: Sözlü Tarih**, (Çev. Ş. Layıkel), İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları. (Orijinal eser yayın yılı 1988).

Paul Thompson, *Geçmişin sesi: Sözlü tarih* adlı kitabında sözlü tarih kuramı ve yöntemleri üzerine kapsamlı bir çalışma sunuyor. 1988 yayın yılı ikinci baskısından, Şehnaz Layıkel tarafından Türkçe çevirisi 1999 yılında yapılıyor. Genel çerçevede bahsetmek gerekirse kitap sözlü kaynakların kullanımı hakkında bir giriş niteliği taşıırken, sözlü tarihin beraberinde getirdiği konuları işlemenin yanı sıra, bu konular hakkında pratik bilgilere ve uygulama alanlarına da değiniyor. Diğer yandan ek okumalar ve notlar bölümüyle açıklayıcı, yoğun terminoloji kullanımından kaçınılmasıyla da anlaşılır olmakla birlikte, konu başlıklarıyla ilgili fazlaca örneğin olması konuyu somutlaştırıp anlaşılır kılmaktan ziyade, okuyucunun odağını dağıtabilecek yapıda.

Tarih ve Topluluklar başlıklı birinci bölümde, sözlü tarihin kazandırdıklarına ve bir süreç içerisindeki eğilimlerine değinilip, tarih araştırmasında nasıl yeni alanlar açtığına ve hangi alanlarda kullanılabilmesine dair bilgiler sunuluyor. Resmedilen düşünce, sözlü tarihin hem içerik hem de odak noktası anlamında tarihi değiştirebileceği ve zamanla da değiştirdiğidir. Bu işleviyle, yeni araştırma alanları açmaktadır (Bkz. s. 2). Yazar, şu zamana kadar tarihin siyaset temel alınarak yazıldığına değiniyor. Elde edilecek bilgilerin, iktidarların yönlendirmeleri sonucunda şekillenmiş olduğuna parmak basıp şöyle der: "İktidar yapısı geçmiş kendi algısıyla kaydeden devasa bir kayıt cihazı gibi işliyordu" (Thompson, 1999, s. 3). Diğer yandan sözlü tarihin bireyi ve daha önce değerlendirilmemiş kişileri içine almasıyla, tarihin kapsamı genişletilmiş ve daha demokratik bir hale gelmiştir. Sözlü tarih ile tarihin birçok alanında yeni kanıtlar yakalanmış, araştırma alanları açılmış, bazı yerleşmiş yargıların sorgulanması ve göz ardı edilmiş birçok topluluğun incelenmesi mümkün hale gelmiştir (Bkz. s. 7). Öne çıkan bu güçlü yönlerinin yanı sıra, verilen örneklerde bahsi geçen toplumlara ve olaylara dair bilgisi olmayan bir okuyucunun, esas olan konuya mı yoksa verilen örnek olaya mı odaklanması gerektiği konusunda karmaşa yaşayabileceğini söylememizde fayda var.

İkinci bölümde, *Tarihçiler ve Sözlü Tarih* başlığıyla, sözlü tarihin maruz kaldığı şeylere değinilerek, sözlü tarihin ilk ortaya çıkmış mevcut tarih türü olduğu vurgulanıyor (Bkz. s. 19). Afrika kültüründeki sözlü tarih aktarıcılığından, Hindistan, İskandinavya ve Amerika'daki sözlü tarih öykülerine kadar çeşitli örnekleri görüyoruz. Farklı toplumlardan sözlü tarih anlayışlarına dair farklı ve

ortak noktaları göstermede önemli olmasına rağmen, fazlaca örneğin neden kitabın giriş sayılabilecek bir bölümünde verilmiş olmasına dair bir açıklamaya yer verilmemiş. Örnekler arasındaki ilişkilere ve konu-örnek arasındaki bağlantıya dair, okuyucunun aklında soru işaretleri oluşabiliyor. Ayrıca yazar, sözlü tanıklığın önemini tarihsel örneklerle açıklıyor. Örneğin, Hristiyanlık ve İslam dünyalarında yazılı belgelerin taklit edilebilmesinin kolaylığı anlaşılınca, kanutları karşılaştırmak için sözlü tanıkları dinlemekte mahkemeler ısrarcı oluyor, verilen bilginin doğruluğunun ispatlanması önem kazanıyor (Bkz. s. 25). Bununla beraber, sözlü tarihin bir yöntem olarak kullanımının toplumdan topluma nasıl değiştiği, hangi yöntemlerden (saha araştırmaları, anketler gibi) yararlandığı ve bu yöntemlerin aralarındaki farklılıkların neler olduğu tarihsel bir örgüde anlatılmaktadır. Ayrıca, etik kavramının oluşumuna ve sözlü tarihin disiplinlerarasılık özelliğinden bahsedilmektedir.

Sözlü Tarihin Başarıları başlıklı üçüncü bölüm, bu yöntemin neden kullanılması gerektiği sorusuna bir cevap niteliğinde. Diğer disiplinlerin yetersiz kaldığı noktalarda, sözlü tarihe başvurulması durumunda ne gibi faydalar elde edileceği anlatılıyor. Ayrıca iktidarların dışarı ittiği alt kültürlerin, yazılı belgelerin getirdiği sınırlamaları aşmak için yararlandıkları kaynaklardan birisi olarak, sözlü tarihe değiniliyor. Kısacası azınlığı oluşturan kültürlerin (Amerikan Kızılderilileri, Avustralya yerlileri ve Avrupa'daki çingeneler), çoğunluğa ait karşıt görüşler tarafından nasıl yanlıtıcı bir biçimde belgelendiğinin ortaya çıkartılmasında, sonuç olarak da tarafsız bir tarih yazılmasında, sözlü tarihi kullanmanın kritik bir önemi olduğu vurgulanıyor (Bkz. s. 87).

Dördüncü bölümde, *Kanutlar* başlığından anlaşılacağı gibi, toplanan verinin güvenilir ve tutarlı bir kanıt teşkil etmesi için önemli noktaların ayrıntılı analizi sunuluyor. Yazar, tarihçinin kanıt ararken dikkat etmesi gereken başlıca noktaları, üç maddede topluyor: a) kaynaklardaki içsel tutarlılıkların kontrolü, b) teyit edici noktaların diğer kaynaklarda aranması, c) potansiyel yanlılıkların tespiti. Bu maddeler ışığında yazar, medya mitlerinin yansımalarının, mektup ve otobiyografi gibi farklı alanlara girilip kanutların niçin, ne gibi yöntemlerle ve hangi aşamalarda karşılaştırılması gerektiğini açıklıyor. Ayrıca yazılı ve sözlü kaynakların olumlu ve olumsuz taraflarını aktarırken, birbirleriyle nasıl girişik şekilde kullanılacaklarını gösteriyor. Bu süreci soyutluktan kurtarmak için, kanıt toplama esnasında ortaya çıkabilecek zorlukların nasıl çözülebileceğini, okuyucuya yönelik olarak tablo görselleriyle sunmaktadır. Yazarın bu bölümde ayrıca bellek konusuna değinmesinin, bazı yansımaları olabileceğini düşünmekteyiz. Bilindiği üzere bilginin doğruluğu ve kanıt olarak kabul edilebilirliği üzerinde, hafızanın önemli bir etkisi vardır. Kanıtın incelenmesinde önemli ve bilgilendirici verilerin kaynağı olması sebebiyle, insanların bellek yapısı oldukça kritik bir role sahiptir. Önemli bir ayrıntı olarak, kitabın bir sonraki bölümü bellek ve benlik ile ilgili olmasına rağmen, hafıza kavramı mevcut bölümde olduğu kadar etraflıca ele alınmıyor.

Bellek ve Benlik başlığı altında, beşinci bölümde yazar, görüşmeyi yapan kişinin takınması gereken tutum konusunda fikrini bildirmesinin yanı sıra, görüşülen

kişiden alınan bilgi yapısının doğruluğunun insan hafızasının özellikleri göz önünde bulundurularak değerlendirilmesinin önemli olduğunu vurguluyor. İnsanın neleri ve nasıl hatırladığı; geçmişin ve yakın geçmişin hatırlanmasının nasıl gerçekleştiği; yaş ve cinsiyet faktörlerinin bellek ile aktarış üzerinde ne etkileri olduğu değinilen başlıca noktalar olarak öne çıkıyor. Bu konulara ağırlıklı olarak görüşme yapılan kişi açısından bakılıyor. Ayrıca görüşülen bireylerin potansiyel durumları, duyguları ve ihtiyaçları ele alınıyor.

Altıncı bölümde ise, *Projeler* başlığı altında, öğrencilerin proje oluşturarak sözlü tarih araştırmalarıyla nasıl tanıştırılabilecekleri ele alınıyor ve bu amaçla faydalanılabilecek yöntemler öneriliyor. Yazarın başta bahsettiğimiz fazlaca örnekleme eğilimi, bu bölüm içerisinde oldukça faydalı olmuş gözüküyor. Bu örneklerden öğreniyoruz ki okullardaki proje çalışmaları, kanıt toplamanın önemini çocukların anlamasında, tartışma ve iş birliğini öğrenmelerinde (Bkz. s. 148), sosyal beceriler edinmelerinde ve son olarak dil becerilerinin gelişmesinde oldukça etkili olmaktadır (Bkz. s. 149). Bu çalışma yönteminin bir başka önemli sonucu olarak, çalışma ekibindeki bireylere ait yaş, yetkinlik ya da olumlu-olumsuz farklılıkların proje kapsamında önemini yitirmesiyle, çeşitlilik içeren daha kapsamlı bir araştırma açığa çıkmaktadır. Ayrıca proje yürütülürken karşılaşılabilecek sorunlara (örgütlenme problemleri, araç-gereç sorunu, konuların iyi seçilmesi gibi) değinmeyi unutmayan yazar, bu sorunlara çözüm önerileri sunmaktadır (Bkz. s. 158). Bölümün, sözlü tarih araştırmalarından bir öğretim aracı olarak ne şekilde faydalanılabileceğine, önemli teknik becerilerin nasıl elde edilip kullanılabileceğine dair bir rehber niteliğinde olduğunu söyleyebiliriz.

Görüşme olarak adlandırılan yedinci bölüm, görüşme sırasında neler yapılacağı ve nasıl davranılacağı konusunda pratik bilgiler sunuyor. İlk aşamada, ön bilgilerin hazırlanması var. Konulara hakimiyet, görüşmenin gidişatına olumlu etki etmesine rağmen, karşılaşılabilecek bazı olumsuz deneyimlere engel olmakta etkisiz olabiliyor. Bölüm boyunca paylaşılan bu olası sorun örnekleri ve çözümler, görüşme tecrübesi edinmeye çalışan başlangıç düzeyindeki okuyuculara geniş bir bakış açısı kazandırıyor. Ayrıca soruların nasıl sorulması gerektiği konusunda uygulamaya yönelik ayrıntılı öneriler sayesinde, görüşülen kişiyi nasıl teşvik edebileceğimize, konuyu açmasını nasıl sağlayabileceğimize, nasıl hem planlı hem de esnek hareket edebileceğimize dair ciddi anlamda bilgilerin paylaşıldığını görüyoruz (Bkz. s. 177-178). Ayrıca görüşmeye yanımızda götürebileceğiniz materyallerden (arşiv, belge, fotoğraf gibi) ve ses kaydından, görüşme esnasında mimiklerin önemine ve sonrasında takınmamız gereken tutumlara kadar oldukça önemli hususlar ele alınmış bu bölümde.

Sekizinci bölümü tanımlayan *Saklama ve Sınıflandırma* başlığı, konu içeriğini birebir açıklıyor diyebiliriz. Görüşmeden alınan bilgilerin saklanma ve sınıflandırılma süreci, teknik ayrıntılarıyla ele alınmaktadır. Yazar, kaynağın nasıl etiketlenmesi gerektiği ile ilgili görsel örnekler vererek konunun anlaşılmasını kolay hale getirmiş.

Dokuzuncu bölüm ise *Yorum: Tarihi Yazmak* başlığı altında veriliyor. Elde edilen bilgilerin nasıl toplandığı kadar, görüşülen kişilerden hangi yöntemle aktarıldığı da önemli olduğu için, yazar ilk adım olarak bilgilerin nasıl ulaştırılacağına dair karar vermenin önemine dikkat çekiyor. Radyo ve televizyon yöntemleri arasındaki farklılıklara vurgu yaptıktan sonra, bilgilerin yorumlanmasında nasıl bir yaklaşım sergilenmesi gerektiğini anlatıyor. Bu yaklaşım aynı zamanda verilerimizi hangi açıdan sunacağımızı belirlediği için, konuyu açmakta fayda var. Araştırmacı, yöntemsel olarak tarihe biyografi olarak bakıp bir kişinin gözlemleri üzerinden ilerleyerek belirli bir dönemi ve olayı anlatabileceği gibi, geniş bir toplumsal analiz yapmayı da tercih edebilir. İkinci durumda, araştırmacı dinlediği hikayelerin birbiriyle olan ilişkilerini ortaya çıkartıp ortak desenler bulmaya çalışır. Örneğin, birden fazla aile ile konuşularak o dönemin yapısına, değerlerine ya da yaşanmış olayların toplum üzerindeki etkilerine ulaşılabilir (Bkz. s. 209).

Dokuz ana konu başlığını takiben, ilginç olabilecek ve daha çok incelenmek istenilen konularla ilgili kaynaklara *Ek Okumalar ve Notlar* kısmından ulaşmak mümkün. Dokuz bölümün her birisi için ayrı bir alt başlığın olması, ilgili kaynağın bulunmasında oldukça kolaylık sağlıyor. Son olarak, *Dizin* öncesinde yer alan *Örnek Sorular* kısmı, yedinci bölümde (*Görüşme*) verilen bilgilere ek olarak görüşmeyi yapacak kişiye bir rehber niteliğinde tasarlanmış. Örneğin, “Okul sırasında çalışılan yarı zamanlı işlerin hepsi için aynı soruları tekrarlayın” şeklindeki italik yazılmış talimat ifadeleriyle birlikte, doğrudan sorulacak olan “Siz o zamanlar bu konuda ne düşünürdünüz?” gibi sorular da yer almaktadır (Bkz. p. 261).

Genel olarak söylemek gerekirse, ele aldığımız eser, tarihin yazınsal kaynaklarına alternatif olan sözlü tarih araştırması yöntemini ayrıntılı olarak tanıtmaktadır. Yazılı kaynakların yetersiz ve yanlış yönlendirmelerinin önüne geçilmesinde, ayrıca yeni konular ve araştırma alanları bulunmasında sözlü tarih araştırmasının öneminin sık sık vurguladığı eserde, bu yönteminin disiplinlerarası olma özelliğine değiniliyor:

Kısacası sözlü tarih, siyaset tarihi, işçi tarihi, yerel tarih gibi tarih içerisinde saha çalışması geleneğinin varlığını sürdürdüğü alanlarda ya da tarihçilerin sosyoloji, antropoloji veya lehçe ve folklor araştırmaları gibi farklı saha çalışması disiplinleriyle ilişki kurabildiği alanlarda gelişme göstermiştir (s.59)

Sonuç olarak, sözlü tarih hakkında kapsamlı olarak kuramsal ve kavramsal bilgiler veren bu değerli çalışma, yapılan görüşmelerden doğrudan alınmış zengin örnekler ve somutlaştırılmış tablolar sunuyor. Sözlü tarih yönteminin teknik kullanım alanlarını öğrenmek için ise oldukça faydalı ve açıklayıcı bir eser.